

Årgång 32 | Nr 1 | 2019

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen startade år 1982.

Medlemsavgiften för 2019 är 100 kr och för familjemedlemsskap är avgiften 25 kr. För detta får du möjlighet att delta i föreningens aktiviteter! Fullbetalande får dessutom *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor).

Föreningens plusgiro: 66 29 27 -3

Styrelse 2018–2019

Ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar
Tel. 070-356 46 97. E-post: tomas.buren@netatonce.net

Vice ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö
Tel. 070-231 35 82. E-post: margareta.edqvist@telia.com

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona
Tel. 070-983 14 49. E-post: cotula@gmail.com

Kassör: Uno Pettersson, Vårlöksvägen 7, 352 51 Växjö
Tel. 0470-751734. E-post: uno_p@hotmail.com

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta
E-post: per.darell@gmail.com

Tomas Fasth, Håknarp 6, 563 93 Gränna
Tel. 073-063 15 06. E-post: tomasfasth@telia.com

Mats Halling, Helgsjö 2, 593 92 Västervik
Tel. 0490-921 01. E-post: mats.halling@hushallningssallskapet.se

Åke Rühling, Humlekärrshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn
Tel. 0491-771 61. E-post: ake.ruhling@telia.com

Tommy Nilsson, Villagatan 8, 570 80 Virserum
E-post: tommy@virserum.com

Slätterblomma
Parnassia palustris

Omslagsbild: Lundvårlök *Gagea spathacea* verkar ha gynnats av torkan 2018. I år blommade den i alla fall ovanligt rikligt på Horsö norr om Kalmar. Foto: Tomas Burén.

Om projektet *Artrik vägkant* i sydvästra Sunnerbo

▪ Bertil Möllerström

Inledning

I början av april förra året, när jag var på väg hem från en fågelutflykt i hemmamarker, upptäckte jag en grön skylt i vägkanten, som deklarerade *Artrik vägkant* (Fig. 1). Det var en av mina slättergubbelokaler så jag blev inte särskilt förvånad, möjligen över att jag inte upptäckt den tidigare. Jag hade ju sett sådana skyltar tidigare i andra delar av landet och hade en viss insikt i vad de stod för. Jag gjorde en förteckning av det som fanns vid denna tid på året och tänkte att en studie av några vägkanter kanske skulle kunna mynna i en artikel i Parnassia. Jag kontaktade ganska snart Trafikverket för att få bakgrundsinformation och genom Eva Ditlevsen, miljöexpert på Trafikverket, fick jag tillgång till ett antal pdf-dokument som beskrev projektet ingående (Trafikverket 2012). Jag hade redan dessförinnan bestämt mig för ett tillvägagångssätt som passade mig. Det visade sig att tillvägagångssättet skilde sig från Trafikverkets på flera avgörande punkter, men detta kände jag inte som någon nackdel. Det gav fler möjligheter till jämförelser helt enkelt.

Vägkanterna

Det var inte svårt att hitta vägkanter någorlunda nära mitt hem i Markaryds kommuns nordöstligaste hörn. Jag fick leta upp dem själv för det verkade som ingen på Trafikverket kunde ge mig besked. Tyvärr hittade jag ingen tillräckligt nära i Älmhults kommun. Men med

Fig. 1. Skyltad artrik vägkant vid Hinneryd.
Foto: Bertil Möllerström.

Fig. 2. Blomsterlupin på en referensvägkant vid Traryd.

Foto: Bertil Möllerström.

Skararp, som gav mig idén, två i Sjöaryd i motsatt del av kommunen samt Hineryd och Ryd någonstans mellan dessa gav åtminstone Markaryd ett bra underlag för mina undersökningar. Inte alltför långt bort fann jag också Staverhult och Ivla i Ljungby kommun. Dessa sju vägkanter, alla försedda med tillägget AVK i tabellen och på andra ställen där det kan vara befogat, blev ena halvan i undersökningsmaterialet.

Jag sökte sedan upp sju andra vägkanter, två av dem i Älmhults kommun så att hela området kom att täckas. Dessa sju, Klint, Tärnhult, Misterhult, Traryd, Rävthult, Ljunggårdsköp och Göteryd har tillägget Ref-VK. Referensvägkanterna valdes inte för att de skulle vara så artrika som möjligt, men representativa och väl spridda över området. Dessutom tillkom att jag kunde parkera i anslutning till vägkanten. Detta var inte möj-

ligt på några av de andra och även om motion är nyttigt så är tid också något jag uppskattar. På två av referensvägkanterna har trafiken faktiskt upphört delvis eller helt, nämligen Tärnhult delvis (i själva verket nästan helt) och Misterhult helt. Denna senare är en bit av E4:an som stängdes av när motorvägen öppnades för trafik.

Vägkanterna är olika långa. Särskilt gäller detta AVK-kanterna med både den längsta, Ivla, och den kortaste, Sjöaryd b. För mina referenskanter valde jag trafikmärken, korsande bäckar osv som gränsmarkeringar så att jag kunde vara säker på att jag inventerade exakt samma sträcka varje gång. Först i efterhand mätte jag sträckorna men det visade sig att jag haft rätt bra känsla eftersom AVK har en sammanlagd längd av cirka 2 205 meter och Ref -VK 2 340 meter. Jämförelsen bör alltså bli hyfsat rättvis.

Urvalet

Artrik vägkant innebär förstås inte bara ett stort antal olika kärlväxtarter. I själva verket är dessa växters status mer avgörande. Invasiva arter eller högväxta vedväxter dvs. buskar och träd är förstås inte välkomna på vägrenen. Rödlistade arter samt sådana som lockar en stor mängd pollinerande insekter är däremot desto mer välkomna. Invasiva arter kan bli ett allvarligt problem där de fått fäste. Ebba Werner (2019 a) avslutar sin artikel med en bild där blomsterlupiner så gott som helt tagit över. Tyvärr är bilden alltför vacker. Detta är en egenskap hos många av de invasiva arterna som gör att problemet knappast upplevs av flertalet betraktare. Hur vacker är inte en vik full av sjögull *Nymphoides peltata*. Men sjögull är en växt som, har jag en känsla av, förorsakar betydligt större problem än blomsterlupin. Av de fem invasiva arter som finns i dessa trakter, jätteloka *Heracleum mantegazzianum*, jättebalsamin *Impatiens glandulifera*, blomsterlupin *Lupinus polyphyllus*, parkslide *Reynoutria japonica*, parksallat *Lactuca macrophylla* samt kanadensiskt gullris *Solidago canadensis* är det endast blomsterlupinen som fått fäste på mina vägkanter (Fig. 2). Det är dock lätt att bli lite kluven. När, som hos mig, den övriga växtligheten inte verkar låta sig utkonkurreras och dessutom inte så få blombesök registreras (nio av tre humlearter) blir man lätt overseende. Men nio besök av närmare sexhundra är, om inte försumbart så dock ganska lite förstås. Ebba Werner avslutar sin artikel så här "Vi behöver många vägkantsväktare

i kampen mot invasiva arter, krossgrus, kvävegynnad frodig växtlighet och ständigt kortklippning." Jag kan tillägga: – vem organiserar Vägkantsväktarna? Blir det Trafikverket eller de botaniska föreningarna. Jag kan tänka mig att ställa upp vid mina sju! Att kanterna klipps, men också klipps rätt och vid rätt tidpunkt, är förstås väsentligt. Ivla blev i somras uppenbarligen misshandlad åtminstone vid ett tillfälle. Torkan hade då fortgått så länge att all tillväxt i praktiken hade avstannat och slättermaskinens arbete blev bara en extra kostnad samt att situationen förvärrades.

Jag bestämde mig för att utesluta buskar och träd men ta med övriga kärlväxter, även dem som kanske inte var välkomna. Jag beslöt dessutom att bredden på vägkanten fick variera efter omständigheterna så att den ibland kanske endast var några decimeter bred om åkern eller tomten gick ända fram till vägen. I motsatta fall fick den inte bli bredare än ett par meter, dvs. lika bred som den del som hävdas av trafiksäkerhetsmässiga orsaker. Vägdiken fick av detta skäl i ett par fall komma med i inventeringen.

När jag fått materialet från Trafikverket kunde jag göra jämförelser. Inventeringen hade genomförts med förtryckta protokoll. Många arter som kom med i min inventering hamnade utanför i dessa. Ungefär hälften av mina fynd uppfyllde Trafikverkets krav (Tab. 1). Men tre arter som jag inte tänkt ta med fanns med i Trafikverkets protokoll, nämligen stenros *Rosa canina*, nyponros *R. dumalis* samt hartsros *R. villosa*. Stenros saknas i dessa trakter, men de andra

Tab. 1. Vägkanterna som ingick i undersökningen. AVK = Artrik Vägkant, utvald av Trafikverket. Ref-VK = Referensvägkant. En vägkant (Klint) sticker ut genom att ha ganska få observerade insekter och ännu färre blombesök. En förklaring kan vara att ett stort antal trollsländor, mest sandklubbslända *Gomphus vulgatissimus* patrullerade dessa vägkanter.

Vägkant	Arter (total- antal)	Arter enligt Trafikver- kets lista (antal)	Insek- ter (antal arter)	Blombe- sök av insekt (antal)	Rödlis- tad art (antal)	Väg- sträcka (m)	Koordi- nat (RT 90)
Skararp, AVK (1)	44	22	11	20	1	200	1373500 6281800
Sjöaryd, AVK (2)	65	31	14	54	1	275	1356123 6266777
Sjöaryd B, AVK (3)	41	22	1	3	1	55	1356724 6266384
Hinneryd, AVK (4)	62	22	16	33	-	300	1365200 6279650
Klint, Ref-VK (5)	70	27	9	2	-	325	1370950 6269650
Tärnhult, Ref-VK (6)	70	36	16	40	-	240	1375650 6274500
Misterhult, Ref-VK (7)	92	37	18	87	-	410	1366097 6262622
Traryd, Ref-VK (8)	81	31	16	45	-	350	1371600 6274000
Rävult, Ref-VK (9)	64	34	17	52	1	300	1364050 6270500
Staverhult, Ref-VK (10)	42	17	10	14	-	100	1369450 6284050
Ivla, Ref-VK (11)	86	39	21	40	1	825	1386300 6289450
Ljunggårds- köp, Ref-VK (12)	61	26	12	43	2	90	1381350 6272250
Ryd, AVK (13)	69	37	21	94	-	450	1357125 6275250
Göteryd, AVK (14)	66	37	14	34	2	625	1381600 6274000

två är vanliga och jag tog förstås med dem i min inventering. Jag tycker det är märkligt att övriga i Sverige vildväxande rosarter inte är med på Trafikverkets lista. Av det som jag hittat finns det också en hel del arter som jag tycker borde finnas med. En vacker, väldoftande och älskad blomma som liljekonvalj *Convallaria majalis* saknas medan både knippfryle *Luzula campestris* och ängsfryle *L. multiflora* finns med. Vitsippa *Anemone nemorosa* saknas medan akleja *Aquilegia vulgaris*, som sannolikt nästan alltid är en så kallad trädgårdsflykting, är med i urvalet. Vanlig smörblomma *Ranunculus acris* subsp. *acris* saknas liksom ängsviol *Viola canina* medan skogsviol *V. riviniana* finns med. Sommargyllen *Barbarea vulgaris* saknas men inte backtrav *Arabis thaliana*. Föga förvånande och självklart finns bockrot *Pimpinella saxifraga* med. Men varför saknas björnloka *Hieracium sphondylium* med de två underarterna sibirisk björnloka subsp. *sibiricum* och vit björnloka subsp. *sphondylium*. Jag fann vit björnloka vid min sydvästligaste väggkant (Fig. 3). Underarten är ovanlig i Småland och det finns inga fynd från denna del av landskapet upptagna i boken *Smålands flora*.

Yrfän

För småkrypen (yrfän) fanns inga direktiv. De fanns uppenbarligen inte med i undersökningen. Jag bestämde mig för ett begränsat och därmed hanterbart urval bestående av samtliga dagfjärilar, några få andra lättidentifierade fjärilsarter, alla långhorningar, ytterligare några lättidentifierade skalbaggar, honungsbin

Fig. 3. Vit björnloka, en av undersökningens ovanligaste växter, på en artrik väggkant vid Sjöaryd. Foto: Bertil Möllerström.

samt de humlor jag klarade av att säkert identifiera. Från början hade jag tänkt ta med blomkrabbspindel *Misumena vatia* som en spännande men lömsk konkurrent, men endast ett fynd under hela undersökningen ger ju inget underlag för diskussion. De som kom med utöver huvudgrupperna blev allmän ängsmätare *Ematurga atomaria*, sotmätare *Odezia atrata*, ängsmetallvinge *Adscita statice*, sexfläckig bastardsvärmare *Zygaena filipendulae*, mindre bastardsvärmare *Z. viciae* samt gammalfly *Autographa gamma* och humlebagge *Trichius fasciatus* som enda extra skalbagge. Metallvingen och bastardsvärmarna är rödlistade liksom tre av de kärlväxter jag fann. Dessa är listade i Tab. 2. När undersökningen var slutförd hade jag funnit 224 kärlväxter samt 47 insektsarter. Av dessa var 27 dagfjärilar.

Utförandet

Vid mina kontakter med Eva Ditlevsen påpekade hon vid något tillfälle och i all vänlighet att jag borde bära gul reflexväst när jag inventerade. Ett klokt förslag som jag förstås anammade (Fig. 4). Jag besökte vägkanterna ganska regelbundet, men inte efter något strikt schema. Detta är ju inte menat som en vetenskaplig undersökning, men det relativt stora materialet gör ändå att jag tycker att man kan utläsa en hel del intressant information. Jag har inte heller mätt tidsåtgången och eftersom vägkanterna är väldigt olika långa skulle stoppuret knappast tillfört någon viktig kunskap.

Mina första anteckningar är från den 2 april 2018 och den sista från den 9 augusti samma år. Jag hade tänkt fortsätta ytterligare någon månad men den besvärande torkan gjorde att det kändes alltmer meningslöst att fortsätta arbetet. Torkan drabbade förstås olika hårt. Vissa lokaler var mer torkkänsliga än andra.

Tab. 2. Rödlistade arter i undersökningen.
Hot = Hotkategori. NT = Nära hotad.
VU = Sårbar. AVK = Artrik vägkant (antal).
Ref-VK = Referensvägkant (antal).

Art	Hot	AVK	Ref-VK
Slättergubbe	VU	1	1
Hårginst	NT	2	
Backsippa	VU		1
Ängsmetallvinge	NT	1	1
Sexfläckig bastarssvärmare	NT		1
Mindre bastarssvärmare	NT		2

Fig. 4. Författaren på en referensvägkant vid Misterhult. Foto: Åke Widgren.

Vissa arter är på samma sätt betydligt bättre anpassade till torka än andra. Värst drabbade verkade slättergubbarna *Arnica montana* vara. Jag trodde att hela det fina slättergubbebeståndet i Rävthult blev utraderat, men till min stora glädje har beståndet repat sig rätt bra.

Andra växter påverkades förstås också. Tistlar verkade bli hårdare drabbade av torkan än vädar, gullris *Solidago virgaurea* och lågväxta fibblor som gråfibbla *Pilosella officinarum* och höstfibbla *Scorzoneroideis autumnalis*. Alla dessa är korgblommiga växter, men växter från helt andra familjer drabbades förstås också.

Intressanta eller oväntade fynd

Vit björnlöka, som nämnts tidigare, var förstås ett glädjande och oväntat fynd, men flera andra är värda att nämnas.

Många arter har endast hittats vid en vägkant. Flertalet av dessa var triviala växter som lentåtel *Holcus mollis* med flera, som tydligen är mindre vanliga vid vägkanter. Åtminstone i södra Sunnerbo. Andra arter, som bättre stämmer med begreppet *Artrik vägkant* hittade jag förstås också (Tab. 3). Skogskovall *Melampyrum sylvaticum* kan tyckas vara ett märkligt val, men i dessa trakter dominerar ängskovall *M. pratense* nästan helt av de två arterna. Inte fullt lika unika med två vägkanter vardera att växa på var backtrift *Armeria maritima* subsp. *elongata*, hårginst *Genista pilosa*, slättegubbe och skogssallat *Lactuca muralis*.

Blombesök

De flesta av växterna fick av olika orsaker inga besök av nektarsökande insekter, men 44 av mina utvalda insektsarter besökte under perioden 46 olika växtarter. Flitigast var ängsblombeck *Stenurella melanura* med drygt hundra besök av sammanlagt nästan sexhundra. Citronfjäril *Gonepteryx rhamni* och ljungblåvinge *Plebejus argus*, som var näst flitigast, registrerades för betydligt färre blombesök. Honungsbi *Apis mellifera* samt tre humlearter, hushumla *Bombus hypnorum*, mörk jordhumla *B. terrestris* och haghumla *B. sylvarum*, var också ganska flitiga i sitt värv. Föga

Tab. 3. Arter som endast noterats vid en av de 14 vägkanterna i underökningen.

Vägkant (nr)	2	5	6	7	8	9	10	11	12
Myrlilja		•							
Skelört								•	
Backsippa									•
Skogsnarv							•		
Sylnarv				•					
Hartsros			•						
Hönsbär						•			
Klotpyrola		•							
Backförgätmigej							•		
Vitmåra	•								
Strimsporre				•					
Mellansporre				•					
Gulsporre				•					
Skogskovall			•						
Vit björnloka	•								
Fältnalört					•				

förvånande blev åkervädd *Knautia arvensis* den oftast besökta blomman. Nästan tvåhundra besök fick denna, medan blåmunkar *Jasione montana* och röllika *Achillea millefolium* fick vardera en fjärdedel så många besök. Ängsvädd *Succisa pratensis* blommar senare och är inte fullt så vanlig som åkervädd, och borde redan därför få färre besök än åkervädden, men torkan förvärrade situationen och besöken blev inte så många. De rödlistade växtarterna bidrog knappast alls. Endast en hårginst såg jag vid ett tillfälle få besök av en hushumla. En växt förvånade mig. Jag hade trott att gulmåra *Galium verum* skulle dra åt sig en hel del insekter, men åtminstone de som fanns i mitt urval visade sig vara totalt ointresserade.

Slutsats och diskussion

Den längsta av mina vägkanter, Ivla, borde vara artrikast i synnerhet som den ligger i rikare trakter än övriga och är en AVK-kant. Detta stämmer också, men bara nästan. Den har näst flest arter. Misterhult som är en Ref-kant har något fler och är ca hälften så lång. (Tab. 1). Den har däremot något fler AVK-arter än Misterhult, Ryd och Göteryd. Jag har också observerat flest insektsarter där. Något fler än vid Misterhult. Däremot blev det i särklass flest blombesök observerade i Ryd med Misterhult på andra plats.

Högst andel AVK-växter i relation till alla där funna arter fann jag i Göteryd. Sjöaryd B som är kortast och dessutom skuggad av högvuxen skog hade föga förvånande minst antal arter både av

växter och insekter. Antalet AVK-växter var däremot relativt stort, vilket också borde vara fallet vid en vägkant utvald av Trafikverket. Alla övriga vägkanter är betydligt öppnare. Ivla och Ryd i ett öppet landskap i jordbruksbygd och resten i ett landskap där gläntor och andra öppna ytor omväxlar med ung, lågvuxen skog. Lite utanför mönstret är Misterhult som delvis flankeras av en ganska stor industri medan resten är lågvuxen slyskog.

Att, som Trafikverket gjort, inventera efter ett protokoll är sannolikt både effektivt och för ändamålet lämpligt. Däremot kan urvalet diskuteras och jag misstänker att den artlista som nu användes är möjlig att revidera.

Mitt sätt att inventera ger inte något avvikande varken sämre eller bättre resultat och för mig kändes det mera naturligt. Bland mina referensvägar finns tre mindre grusvägar Rävhult, Ljunggårdsköp och Göteryd. Ebba Werner påpekar i sin artikel (2019a) att sådana vägar borde uppmärksammas mer och stöd till skötsel samt information om detta borde förekomma i högre utsträckning. Mina erfarenheter pekar i samma riktning. Hon påpekar också att i hennes del av världen, södra Halland, finns cirka 40 ha riktiga ängsmarker, medan vägkanterna längs det statliga vägnätet omfattar cirka 1 000 ha. Detta ger en fingervisning om hur viktiga vägkanterna är för den biologiska mångfalden.

Södra Halland är nästgårds mina vägkanter. Sjöaryd längst i sydväst ligger bara ett par hundra meter från Hal-

landsgränsen. Ändå kan skillnaderna bli stora mellan en utpräglad jordbruksbygd som södra Halland och skogsbygderna här, men tyvärr är nog riktiga ängar lika sällsynta här som i Halland. Däremot verkar ett problem som Anders Wirdheim (2019) tar upp från samma landskap inte vara lika stort här som i södra Halland. Han beskriver att avståndet mellan åker och väg på flera ställen är så kort att det knappt finns plats för någon växtlighet alls. Inte ens Ivla och Ryd visar upp vägkanter med så usel bredd. Naturskyddsföreningen och Hallands Botaniska Förening har tillsammans gett ut en alldeles utmärkt folder med informativ text och fina bilder (Werner, 2019b). En sådan folder borde finnas för alla landskap.

Slutsatsen av min undersökning blir att det finns artrika vägkanter även utan skyltar men att det är ytterst viktigt att de får förbli vägkanter och att de sköts på rätt sätt. Trafikverkets insats är viktig och berömvärd, men det behövs mycket mer.

Tack till

Eva Ditlevsen för uppmuntran och hjälp med material, samt Åke Widgren för hjälp och mycket tålamod.

Citerad litteratur

- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. *Smålands Flora.*, SBF-förlaget, Uppsala.
- Trafikverket. 2012. Metod för översiktlig inventering av artrika vägkantsmiljöer. *Trafikverkets rapport 2012:149*, Slutversion 2017-06-12.
- Werner, E. 2019a. Vägkanterna och den biologiska mångfalden. *Hallands Natur 2019*: 25–31.
- Werner, E. 2019b. *Blomrika vägkanter*. Folder. Hallands Botaniska Förening & Naturskyddsföreningen.
- Wirdheim, A. 2019. Försvinnande vägkanter. *Hallands Natur 2019*: 32–33.

Bertil Möllerström, Kyrkvägen 19, 287 72 Traryd.
E-post: pylle.bm@gmail.com

Fig. 5. Sylvaria, en av de växter som bara påträffades på en vägkant, Misterhult. Foto: Åke Widgren.

Tätört – årets växt 2019

▪ Tomas Burén

I år är de tre svenska arterna av tätört utsedda till årets växter. För Smålands del är det bara tätört *Pinguicula vulgaris* som är aktuell. Liksom flera andra arter som hör hemma i rikkärr och basrika fuktängar är tätört vanligast på högländet, men spridda fynd finns i stora delar av Småland. Eftersom tätört är konkurrenskänslig kan den dyka upp i vägar, kanter, gamla grustag och andra fuktiga miljöer med gles vegetation. Arten är lätt att känna igen på sina platta rosetter av ljus gulgröna, tjocka blad, som fångar små insekter på sin klibbiga yta.

Under vintern har hela databasen från inventeringen av Smålands flora lagts in på Artportalen. Därmed är det lätt att söka fram gamla lokaler där man kan kolla om tätörten finns kvar. Man

ska dock vara medveten om att de ursprungliga RUBIN-koordinaterna avsåg en ruta på 100×100 m, så kartprickarna som ligger i rutornas mittpunkt ligger oftast inte exakt på växtplatsen.

När man letar efter tätört är det en god idé att även spana efter en del andra mindre vanliga arter som finns i liknande miljöer. Några exempel är nålstarr *Carex dioica*, ängsstarr *C. bostiana* och loppstarr *C. pulicaris*, samt tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* och gräsull *Eriophorum latifolium*.

Enklast är att rapportera fynden direkt på Artportalen. Det går även att skicka rapporter till Ulla-Britt Andersson, Kummelvägen 12, 38692 Färjestaden, e-post >ullabritt.oland@gmail.com<.

Fig. 1. Tätört.
Foto: Margareta Edqvist.

Hög jordstjärna i Vetlanda

▪ Tomas Fasth

Svampars fruktkroppar är hos de flesta arter snabbt utvecklade och lika hastigt brukar de igenkännbara delarna försvinna. Trädsvampar, tickor och skinn, hör till undantagen och bland marksvampar är det nästan bara jordstjärnor som kvarstår hela året. Snöfattiga vintrar är det fullt möjligt att upptäcka dessa närstående släktingar till röksvampar.

Under mars 2018 besökte Robin Isaksson Fröderyd prästgård i södra delarna av Vetlanda kommun. Siktet var nog främst trädväxande lavar på gamla ekar och den fridlysta jätteasken framför Lina Sandell-gården mittemot kyrkan som gjort socknen känd långt utanför Smålands gränser. I dess grenklyka diktade Lina Sandell som barn många av våra mest framförda psalmer. Nu fann Robin något som kan ge Fröderyd ny ryktbarhet, hans oväntade fynd av hög jordstjärna *Geastrum fornicatum* var det första i Jönköpings län. Växtplatsen var under en ganska grov ask med rikt förnalager vid basen av stammen där flera fruktkroppar sågs. Lövskogen närmast Sandell-gården domineras av ask medan den söderut övergår i björkskog där betande djur tidigare har hållit gräsmarkerna mellan träden i hävd. Ekar utgör ett värdefullt inslag med ett tiotal gamla ihåliga stammar, flera meter grova i diameter. Jag besökte själv området i januari 2017 då jag skulle in-

Fig. 1. Hög jordstjärna i Fröderyd.
Foto: Tomas Fasth.

ventera skyddsvärda träd i trakten och startade med den fridlysta jätteasken som planterades i slutet av 1600-talet. Ädellövskog har säkert funnits på platsen längre än så men då området hävdades var säkert trädsiktet glesare. Om jordstjärnan hade varit framme redan detta år borde jag fått syn på den då jag trampade runt stammen med måttbandet. Hög jordstjärna är en av de största arterna i släktet och genom sin högresta ställning når den mer än en dm över markytan. Den är omisskännlig och liknar ingen annan art i släktet. Snötäcket

Fig. 2. Växtplatsen i Fröderyd.
Foto: Tomas Fasth.

var blott decimetertjockt i mitten av januari det året men kan möjligen ha dolt jordstjärnan.

Jag skrev tidigare i *Parnassia* (Fasth 2016) om mitt fynd av hög jordstjärna i Loftahammar, Västervik kommun 1998 vilket då var första gången arten sågs i Småland. Då Smålands floras årsmöte ägde rum i just Loftahammar 2016 eftersökte jag i sällskap med några av de närvarande medlemmarna arten på lokalen några km söder om kyrkan men utan positivt resultat. Vi hade dock ingen exakt position för fyndplatsen, GPS ingick inte i nyckelbiotopsinventarens obligatoriska utrustning på den tiden. I samma *Parnassia*-nummer redogjor-

des även för ett färskare fynd, 2014, av arten i Sulegång, Misterhult, Oskarshamns kommun, en dryg mil från kusten (Nyström 2016). Finnaren var då blott nioåriga Lovis i sällskap med en av Smålands mest namnkunniga svampkännare, Annchristine Nyström. Vägen längs vilken jordstjärnan växte hade de vandrat många gånger förut. Då fanns nio fruktkroppar. Två år senare räknade de antalet till 47! Östra Småland brukar vara ett av de varmaste områdena i landet sommartid. Att arten dykt upp här kan ha ett samband med klimatet. Flera arter av jordstjärnor är termofila, värmegynnade, och kräver växtplatser i klimatiskt gynnsamma lägen. Övriga förekomster i landet av hög jordstjärna är från östra Götaland och Södermanland. Då jag träffade Johan Nitare dagen efter att jag fått se fyndplatsen för arten i Fröderyd i hjärtat av Småland och nämnde det sensationella fyndet lät han högst tvivlande. Fröderyd ligger exakt 9 mil rakt västerut från den närmaste fyndplatsen i Sulegång. Johan Nitare författade en skrift om landets alla jordstjärnor redan på 1980-talet och känner släktet bättre än de flesta botanister. När han hörde att fyndet var bekräftat av experter behövde han inte tvivla längre. Kanske det allt varmare klimatet i landet kommer innebära fler fynd av denna starkt hotklassade art i framtiden?

Citerad litteratur

- Fasth, T. 2016. Hög jordstjärna i Småland. *Parnassia* 29 (1): 3–4.
Nyström, A. 2016. Byväg i Sulegång, Misterhult. *Parnassia* 29 (1): 5–6.

Amatörernas afton eller hur vi restaurerade Hännaryd

▪ Jakob Wilhelmsson

Jag hade tänkt berätta lite om mitt och morfars projekt. Allt började 2012 med en exkursion med Vetlanda botaniska förening. Vi begav oss till en kraftledningsgata nordost om Ekenässjön, norr om Vetlanda. I denna igenväxta kraftledningsgata, som förr hade varit betesmark, fanns en imponerande flora med bland annat slättergubbar *Arnica*

montana i hundratal, slätterfibbla *Hy-pochoeris maculata* och jungfrulin *Polygala vulgaris*. Men den vackraste växten som fanns där var fältgentiana *Gentianella campestris*. I Hännaryd växer både den tidiga var. *suecica* och den sena var. *campestris*. När vi kom dit så hade det inte betats på 30–40 år. Örnbräkenbladen nådde upp till midjan och blev

Fig. 1. Hännaryd efter restaurering. Foto: Jakob Wilhelmsson.

som ett tak över marken. Dessutom var det igenväxt med aspsly och hassel. På den fina kullen där Majvor Hjorthage (som var floraväktare för lokalen) hade den tidiga fältgentianan var det näst intill igenväxt med piprör *Calamagrostis arundinacea* och annat ogräs. Eftersom vi kom i slutet på juli så fann vi inga fältgentianor för tillfället. Den sena fanns kvar på några kvadratmeter som var för torra för att helt växa igen. När vi kom hem ifrån exkursionen så började vi prata om vi kanske skulle kunna göra något åt området. Både jag och morfar är ju intresserade av praktisk naturvård, mer än att bara titta på växterna. Sagt och gjort, vi tog kontakt med markägarna

som genast blev mycket glada och vi fick fria händer. Vi hade bara tänkt att sköta de få kvadratmeterna som den sena fältgentianan växte på. Men som vanligt så har man ju inte samvete att lämna kvar ett bestånd med slåttergubbar som kämpar för sitt liv bland aspslyet. Och på den vägen är det.

Vi har lagt över 200 timmar på att röja sly, enbuskar, stubbar och nedkapade träd från EON:s tidigare härjningar i ledningsgatan. 2013 och 2014 slog vi hela ängen med lie, men nu har vi gått över till trimmer istället. Det har blivit en så stor yta att trimmer blev det alternativ som var bäst. Men det största arbetet vi gör i ängen är bekämpning av

Fig. 2. Sen fältgentiana.
Foto: Jakob Wilhelmsson.

örnbräken. Det tar cirka två timmar i veckan att slå av dem i hela ängen. Nu har de lärt sig att blir de högre än 10 cm så blir de nedslagna, så nu är problemet med beskuggning från örnbräken över. Men det räcker med två veckors uppehåll så är dom tillbaka igen. Piprören vid de tidiga fältgentianorna har vi börjat att få bukt med eftersom vi maler ner dem till rötterna med trimmen.

Slåttern börjar vi med när de sena fältgentianorna blommar för fullt. Då vet vi var alla är någonstans, så vi inte slår av några. Efter att vi slagit i början av augusti så brukar det komma sex får som betar i början av september. Det gör varken till eller från men vi har märkt att många växter trivs på deras stigar. Både ögontröst *Euphrasia* sp., ormrot *Bistorta vivipara* och den tidiga fältgentianan gör det. Så jag har flyttat en saltsten runt om i ängen för att få fåren att trampa där jag vill. Fältgentianan har börjat att sprida sig från de ursprungliga fläckarna. På ett ställe, cirka 50 meter från den platsen där vi hittade dem, har det nu kommit upp en liten population av de sena med cirka 40 plantor. Det roliga i detta är att Majvor berättade att det var precis där som hon hade sett dem, första gången i slutet av 1980-talet. Men innan vi kom dit var här helt igenväxt, med förna och aspsly. Så antagligen hade inte marken hunnit bli så dålig att ett gentianafrö inte kunnat gro. Men den största sensationen hände sommaren 2016. Då vi kom gående så stod det en fullväxt brudsporre *Gymnadenia conopsea* på platsen för den tidiga fältgentianan. Jag trodde jag

Fig. 3. Jakob i röjartagen. Foto: Lars-Erik Eknäs.

skulle svimma! Men jag kommer ihåg att Majvor berättat att det har funnits brudsporre här, men att hon hade inte sett den på flera år. När jag gick in i Artportalen så såg jag att hon inte hade sett den på platsen sedan 1999. Det kändes helt fantastiskt!

Vetlanda botaniska sällskap har gjort en inventering, som resulterade i 139 växtarter i ängen. Senare har det tillkommit brudbröd *Filipendula vulgaris* och brudsporre. Just nu lusläser morfar och jag *Åtgärdsprogram för fältgentianor i naturliga fodermarker*. För vi vill ju att skötseln ska vara perfekt så vi kan få upp så mycket gentianor som bara är möjligt. Nu har vi ytterligare ett projekt på gång. Vi har fått dispens från länsstyrelsen att samla in frön från fältgentiana att sätta ut på gamla utgångna och på nya lokaler. Men på grund av den extremt torra sommaren 2018 så blev det inga frön att samla in, utan vi hoppas på 2019. Mer om detta när/om vi får resultat.

Jakob Wilhelmsson, Vetlanda
E-post: bevakning200@gmail.com

Restaurering av en klockgentiana-lokal i Vrigstad

▪ Jakob Wilhelmsson

Fig. 1. Holkaryd före restaurering. Foto: Jakob Wilhelmsson.

Allt började med att jag som vanligt sökte efter hotade växter på Artportalen. Då fick jag fram uppgifter om att det fanns en klockgentianalokal *Gentiana pneumonante* vid Holkaryd i grannkommunen Sävsjö. Gentianafantaster som både morfar och jag är, så var vi tvungen att besöka den. När vi kom dit så hittade vi 60 klockgentianor i full blom. Men

vi såg även att det inte hade varit betat på några år. Vi tog kontakt med markägaren och visade honom dessa växter. Han hade aldrig sett klockgentianorna tidigare, men när han fick se dem blev han väldigt imponerad. Han hade tänkt plantera igen området men nu när vi lovat att sköta området så avstod han från att göra detta.

Fig. 2. Klockgentiana. Foto: Jakob Wilhelmsson.

Vi lyeslog området 2013 och 2014 men såg att vi fick bättre resultat när vi slog med trimmer. Sedan dess har vi kört med trimmer, vilket vi anser är mycket mer effektivt samtidigt som man gör blottor med hjälp av snöret. I år ska vi testa en röjsågsfräs. Vi slår när gentianorna står i full blom. Då kan vi markera dem och sen slår vi bredvid. Det slagna höet transporteras bort. Blottor görs med hjälp av trimmern eller med morfars potatishacka. Första året högg jag upp en rejäl tuva som jag sedan vände uppochner i hålet. Efteråt har det kommit plantor i skarven. Vi anser att denna skötsel är optimal eftersom allt är slaget och blottor finns när gentianorna fröar. Så nu har populatio-

nen blivit stabil, det vill säga den består av mestadels äldre plantor men det finns även unga exemplar. Första året 2013, hade vi 60 plantor. 2017 hade de ökat till 147 plantor. Men 2018 minskade de till 121 plantor, troligen på grund av den långvariga torkan. Vi har även ett litet bestånd av klockljung *Erica tetralix* i kanten på området.

Jakob Wilhelmsson, Vetlanda
E-post: bevakning200@gmail.com

Fig. 3. Holkaryd efter restaurering.
Foto: Jakob Wilhelmsson.

Fjolårets torka – kanske ett bidrag till den biologiska mångfalden?

▪ Bertil Möllerström

Fig 1. Massblomning av skatnäva på en torr, klippt gräskulle i Smedby, Kalmar. Maj 2019..
Foto: Tomas Burén.

Ibland ser man massförekomster av någon växt i biotoper där den inte är väntad, eller kanske är helt oönskad. Den kan förstås också vara välkommen. Mycket ofta gäller det växter som inte är ursprungliga i området. De blir invasiva och kan vara mycket svåra att bekämpa. I tropisk vattenmiljö finns den vackra vattenhyacinten *Eichhornia crassipes* som, där den fått fotfäste, till och med

kan hindra stora fartyg att komma fram. På grund av klimatet har den knappast möjlighet att bli något problem hos oss. Eftersom den är med på EU-listan över invasiva arter är den dessutom numera förbjuden att sälja och odla i Sverige. Två andra, sjögull *Nymphoides peltata* och vattenpest *Elodea canadensis*, har däremot etablerat sig i landet. Den sistnämnda kom till Sverige på 1870-talet

(Edqvist & Karlsson 2007) och spred sig på sina ställen så snabbt att den blev kallad vattenpest — ett föga smickrande namn. Här i Småland har spridningen varit måttlig och i min del av Småland är den numera sällsynt. I landmiljö finns ytterligare ett stort antal invasiva arter och gemensamt för alla är alltså att de ej är ursprungliga och på något sätt bättre anpassade till den miljö där de hamnat än dem som är ursprungliga på platsen.

För några år sedan såg jag i Åhus i Skåne ett mycket stort fält med blåeld *Echium vulgare*, som växte så tätt att det gav samma intryck som ett blommande rapsfält fast i komplementfärgen blått. De såg odlade ut men var det inte. Vad som orsakat denna massförekomst vet jag inte.

Att många av detta års massförekomst av framförallt annuella växter beror på förra årets torka står däremot utom allt tvivel. På ställen där torkan tagit död på den perenna växtligheten har det bildats små fläckar eller ibland stora ytor naken jord där anuellernas frön kunnat gro i en konkurrensfri miljö. På Öland och i Småland samt på andra platser i landet har man sett rödplister *Lamium purpureum* och skatnäva *Erodium cicutarium* i stora mängder (fig. 1). Även sällsynta växter har gynnats på detta sätt. Till exempel har åkerranunkel *Ranunculus arvensis*, som 2018 ej sågs alls på sin enda skånska lokal, i år glatt botanisterna med kopiösa mängder av blommor (Mattiasson 2019 i Facebook).

Och solen steg upp varje morgon över en molnfri himmel. Vi som vägrade använda kommunalt vatten för att rädda

vår gräsmatta visste en sak om hur vårgräsmattan skulle se ut våren 2019. Den skulle inte vara sig lik. Men att den skulle se ut så här (fig. 2) hade åtminstone inte jag väntat mig. Min robotgräsklippare "Ragge" kommer att få semester hela sommaren. Förutom flera hundra penséer *Viola × wittrockiana* finns där ungefär lika många styvmorsviol *V. tricolor*. Dessutom finns bortåt ett femtiotal andra arter representerade. Många föga överraskande men flera ytterst oväntade. Även jag har alltså begåvats med flera ovanligt frodiga rödplistrar och att kardvädd *Dipsacus fullonum* skulle dyka upp var ingen överraskning. Det brukar den göra. Möjligen är detta en erfarenhet som jag

Fig 2. Massförekomst av pensé och styvmorsviol i författarens gräsmatta. Träyd den 22 maj 2019. Foto: Bertil Möllerström

inte delar med särskilt många. Likaså var all skogslök *Allium scorodoprasum* ytterst väntad eftersom jag odlar den i en vildvuxen rabatt alldeles intill. Andra arter som sommargyllen *Barbarea vulgaris*, prästkraige *Leucanthemum vulgare* och åkervädd *Knautia arvensis* fick mig knappast att höja på ögonbrynen, men i stället glädjas åt den biologiska mångfald som ersatt den tidigare monokulturliknande gräsmattan. Kråkvicker *Vicia cracca* samt ängshaverrot *Tragopogon pratense* har jag också haft förr, medan ljus kungsljus *Verbascum thapsus* troligen är en för gräsmattan ny bekantskap. De två mest oväntade, jättevallmo *Papaver setiferum* och trådklöver *Trifolium dubium* är det absolut.

Jag kommer naturligtvis att fortsätta att följa utvecklingen även i fortsättningen. Tidigare år har jag haft fliknäva *Geranium dissectum* samt krypoxalis *Oxalis corniculata* där. Tänk om de dyker upp igen? Något nattljus *Oenothera* sp. dyker alldeles säkert upp eller något helt oväntat.

Det är faktiskt spännande!

Referenser

Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. *Smålands Flora* – SBF-förlaget, Uppsala.

Mattiasson, G. 2019-05-22. *Facebookgruppen – Floraväckeri*.

Bertil Möllerström, Kyrkvägen 19, 287 72 Traryd.
E-post: pylle.bm@gmail.com

Välkommen på årsmöte i Vimmerby!

Lördagen den 3 augusti har Föreningen Smålands flora årsmöte. I år håller vi till runt Vimmerby och till skillnad mot tidigare år provar vi att klara av allt på en dag.

Årsmötet hålls på Mossebo Gästhem som ligger längs riksväg 40 mellan Vimmerby och Mariannelund, vid Mossjön, se >www.mossebogasthem.se.

Årsmötet börjar klockan 9.30. Efter mötet, ca 11.30 äter vi lunch och där efter blir det exkursion i trakten under ledning av Sören Mjösberg. Bland annat kommer vi att besöka Örsåsa, som

beskrivs i Smålands flora. På vägen till Örsåsa stannar vi för att titta på bland annat skogsklocka och skogssvingel. Eventuellt blir det även ett stopp vid den döende Kvilleken. Exkursionen beräknas hålla på till ca 17.30.

Föreningen bjuder på fika vid ankomsten och lunch. Meddela om du behöver specialkost. Ta med eget fika till eftermiddagen.

Anmälan görs till Tomas Burén,
E-post: >tomas.buren@netatonce.net<
Tel.: 070-356 46 97, senast 25 juli.

Råd till författare

Parnassia utkommer i maj och december. Artiklar och notiser skickas senast 1 april respektive 1 november till Tomas Burén eller Åke Widgren (se nedan) för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder – teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg.

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktörer:

Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar.

Tel. 070-356 46 97. E-post: tomas.buren@netatonce.net

Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona.

Tel. 0709-831449. E-post: cotula@gmail.com

Kjell-Arne Olsson, Evavägen 32 H, 296 32 Åhus

Tel. 073-745 49 94. E-post: kjell-arne.olsson@tele2.se

Äldre nummer av *Parnassia* säljes

Beställ hos Margareta Edqvist, tel. 0380-106 29

E-post: margareta.edqvist@telia.com

Föreningen Smålands Flora på Internet

Föreningens hemsidaadress >www.smalandsflora.com<

Föreningen finns även som en Facebookgrupp. Vi hoppas att den ska bidra till ett ökat intresse för botanik i landskapet, och att vi får fler engagerade medlemmar i föreningen.

Facebookgruppen heter **Smålands Flora**.

Sid 1

Bertil Möllerström

Om projektet *Artrik vägkant* i sydvästra Sunnerbo

Sid 10

Tomas Burén

Tätört – årets växt 2019

Sid 11

Tomas Fasth

Hög jordstjärna i Vetlanda

Sid 13

Jakob Wilhelmsson

Amatörernas afton eller hur vi restaurerade Hännaryd

Sid 16

Jakob Wilhelmsson

Restaurering av en klockgentianalokal i Vrigstad

Sid 18

Bertil Möllerström

Fjölårets torka – kanske ett bidrag till den biologiska mångfalden?

Sid 20

Välkommen på årsmöte i Vimmerby!

